

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Foucaultova revize Marxova pojetí moci

Kateřina Truhlářová

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Bakalářská práce

Foucaultova revize Marxova pojetí moci

Kateřina Truhlářová

Vedoucí práce: Mgr. Martin Švantner, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování

„Pravidlo číslo pět: správný vedoucí práce.“¹

Tímto bych chtěla poděkovat Mgr. Martinu Švantnerovi Ph.D. za jeho podporu, ochotu a vstřícný přístup při vedení této práce.

---

¹ ECO, 1997, s. 27.

Motto

„Nezdá se mi, že je třeba vědět, co přesně jsem. Hlavním zájmem v životě a práci je stát se někým jiným, než jste byli na začátku. Myslíte si, že byste měli odvahu napsat knihu, kdybyste už na začátku věděli, co budete mluvit na konci? Co platí o psaní a milostných vztazích, to platí i o životě. Hra stojí za to pouze tehdy, když nevíme, jaký bude konec“²

„Lidé vědí, co dělají; často vědí, proč dělají to, co dělají; ale nevědí, co to, co dělají, způsobuje.“³

---

² MARCELLI, 1995, s. 20. Citace z: FOUCAULT M.: *Truth, Power, Self: An Interview with Michel Foucault*, in *Technologies of the Self*, 1988.

³ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 284.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	KARL MARX	3
2.1	Materialistické pojetí dějin	5
2.2	Třídní boj	5
2.3	Třídní uvědomění	8
3	MICHEL FOUCAULT	9
3.1	Od strategie k taktice	12
3.1.1	Archeologie	13
3.1.2	Genealogie	16
3.2	Pastýřská moc	17
3.3	Disciplinární moc	18
3.3.1	Karneval ukrutnosti	19
3.3.2	Provinilý v humanistické reformaci	20
3.3.3	Normalizační společnost	21
3.4	Panoptikon	22
3.5	Bio-moc	23
4	FOUCAULTOVA REVIZE MARXOVA POJETÍ MOCI	25
5	ZÁVĚR	30
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	32
7	RESUMÉ	35

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce je komparativní teoretická esej z oblasti sociálně vědní teorie, která se zabývá problematikou moci a mocenských vztahů. Pro komparaci sociálně sociologických hypotéz o moci jsem vybrala Karla Marxe a Michela Foucaulta, protože patří k významným autorům, kteří mají velký přínos⁴ pro sociologii⁵. Komparaci budu provádět tím způsobem, že budu analyzovat a v závěrečné části práce porovnávat klíčové koncepty, které se vztahují k otázce moci.

U M. Foucaulta mne bude zajímat zejména jeho pojetí moci v tzv. středním období jeho práce (zakotvené v textech jako *Dohlížet a trestat* (1975), *Je třeba bránit společnost* (1975-1976) a *Dějiny sexuality* (1976)). Foucault v této fázi práce reviduje Marxovo pojetí moci jako vlastnictví, které je tradičně centrováno v institucích či třídách a vychází z teorie třídě kapitalistické represe.

Foucault nepopírá existenci nerovností, ale upozorňuje na vzájemnou interdependenci ovládajícího a ovládaného a nabízí nový, neotřelý způsob pohledu. Přemýšlí o moci jako o vlastnosti a vztahu, jako o něčem, co je všudypřítomné a vícesměrné a je schopno uvést lidské tělo do pohybu. Moc podle Foucaulta, jak ji popisuje ve změně trestního řádu, neintrikuje, je intencionální a nesubjektivní a probíhá jak na "politické tribuně" tak ve veřejnosti "neviditelném" ústraní.⁶

V úvodu se budeme věnovat K. Marxovi a jeho klíčovým konceptům, kterými jsou - materialistickému pojetí dějin, třídni boj a třídni uvědomění. Poté přejdu k druhé klíčové postavě, k M. Foucaultovi a jeho metodám, které nazývá *archeologie* a *genealogie*. Pro analýzu moci z foucaultovské perspektivy bude potřeba představit tři mocenské techniky, kterým se Foucault věnuje a to jsou — pastýřská moc, disciplinární moc a bio-moc. V poslední kapitole provedu komparaci klíčových

---

⁴ Pierre Bourdieu kritizuje tradiční pojetí kapitálu spojené s Marxem a definuje tři druhy kapitálu- ekonomický, sociální, a kulturní. BOURDIEU, 1986, s. 241-258.

⁵ Michel Foucault má velký vliv na historickou sociologii. Například Carlo Ginzburg, jedna z nejdůležitějších postav mikro historie, reaguje na Foucaulta, že sice popsal techniky vylučování, ale vyloučení jej nezajímají. GINZBURG, 2000, s. 14-15.; Paul Veyne (2003) vyzdvihuje Foucaulta za důraz na kulturu a opuštění tradičních hledisek (ekonomických, sociálních). Historický antropolog Richard van Dulmen (2002) řadí Foucaulta vedle Eliase, Webera a Marxe s tím, že jeho teorie vzniku a rozvoje disciplinární společnosti je ve své podstatě stejně holistická a finalitní jako teorie výše zmíněných. VÁVRA, 2007, s. 356.

⁶ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 281-336.

problémů M. Foucaulta a K. Marxe a závěrem se pokusím o skromnou reflexi výše zmíněného.

2 KARL MARX

V této kapitole představím Karla Marxe, který se ve svých úvahách věnoval dialekticko - materialistickému pojetí dějin, které bude v dalších kapitolách stěžejním tématem pro uchopení koncepce moci. Nejprve se věnuji právě materialistickému pojetí dějin, kde Marx představuje dosavadní dějiny jako dějiny třídních bojů.⁷ Poté popisují výrobní proces, tedy výrobní vztahy a výrobní síly, které jsou v rozporu.⁸ Tímto se dostanu k třídnímu uvědomění, které podle Marxe vyústí v revoluci.⁹

Mohli bychom se věnovat biografickými poznámkami K. Marxe, ale M. Foucault nás poučuje, že jsou pouze *magickou ilusí*. A totiž, lze „vliv“ nějak postihnout? Foucault uvádí, že „*musíme zpochybnit tyto už vypracované syntézy, která přijímáme před zkoumáním jako platné. Jde jen o shluk rozptýlených událostí.*“¹⁰ Vliv pouze poskytuje oporu, příliš *magickou* abychom ji mohli analyzovat, jevům, které odkazují k souvislosti vývoje událostí na vzdálenost a skrze čas.¹¹

Pokud nastíníme, pouze pro ilustraci, úvodní biografickou figuru, tak Gary North v biografické studii s názvem *Marx jak ho málokdo zná* (1993) s jistým emočním zabarvením popisuje K. Marxe jako „buržoazního syna buržoazního otce“¹² a zároveň také jako významného filosofa, ekonoma a sociálního teoretika.¹³ Všimá si mj. toho, jak při svých studiích utrácel peníze svých rodičů, hlavně svého otce.¹⁴ Jeho

⁷ MARX, ENGELS, 1962, s. 23-25.

⁸ MARX, ENGELS, 1953, s. 7.

⁹ FROMM, 2004, s. 22.

¹⁰ FOUCAULT, 2002, s. 36-37.

¹¹ Tamtéž s. 36

¹² Marxův otec v roce 1837, kdy bylo Marxovi pouhých 19 let, aniž by to věděl, vystihl jeho život. „*Je pozoruhodné, že já, který jsem od přírody líný spisovatel, se stávám tak nevyčerpatelným, když mám psát tobě. Nechci a nebudu zakrývat, že mám pro tebe slabost. Čas od času se moje srdce těší z pomýšlení na tebe a na tvoji budoucnost. A přece se nemohu zbavit představ, které ve mně vzbuzují smutnou předtuchu a děsí mě, jako bych byl náhle zasažen bleskem: souzní tvé srdce s tvou myslí a tvým talentem? Je v něm místo pro pozemské, ale vznešené city, které jsou v tomto slzavém údolí pro člověka tak podstatně konsolidující? A jelikož toto srdce je očividně ovládáno démonem, který není dán všem lidem, je tento démon nebeský nebo Faustovský? Budeš někdy – a to není ta poslední bolestivá pochybnost v mém srdci – budeš někdy schopen skutečně lidského domácího štěstí? Budeš - a tato pochybnost mě mučí od chvíle, kdy jsem si zamiloval jistou osobu jako svoje vlastní dítě [Jenny von Westphalen] – budeš někdy schopen učinit šťastnými ty, které máš okolo sebe nejbližší? “ NORTH, 1993, s. 20, [online]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/literatura/marx-jak-ho-malokdo-zna-10.aspx> [cit 10.2.2017].*

¹³ Tamtéž, s. 2.

¹⁴ „*Jako by snad byl boháčem, můj pan syn utratil za jeden rok téměř 700 tolarů navzdory všem dohodám, navzdory všemu využití, zatímco ti nejbohatší utratí méně než 500. A proč? Nebudu ho obviňovat, že by byl hejsek nebo marnotratník. Ale jak může člověk, který každý týden objeví nový systém a zboří veškeré výsledky, ke kterým tak pracně dospěl, jak může táži se, dbát na takové triviality? Jak by se mohl podrobit malichernosti*

otec se domníval, že Marx tráví noci studiem a odpírá si veškeré potěšení, ale Marx si většinou užíval v hostinci s *mladohegelovci* (a hegelíánské pojetí dějin tak možná prvně zde vstoupilo do jeho vlastní filosofie). Mladý Marx svého otce celé roky studia podváděl.¹⁵ Titul v Berlíně nezískal, ale povedlo se mu to v Jeně, kde získal doktorát z filosofie.¹⁶ Za podstatný zlom jeho osobního i intelektuálního života lze považovat jeho setkání s B. Engelsem v roce 1844, se kterým navázal celoživotní přátelství. Engels, který byl synem bohatého továrníka, o peníze neměl nikdy nouzi¹⁷ a financoval Marxe celý jeho život.¹⁸ Dokonce ve snaze pomoci Marxovi vydělat nějaké peníze, psal novinové články právě pod Marxovým jménem.¹⁹ Marx postupně žije ve Francii a v Belgii, kde získává peníze od svých přátel.²⁰ V roce 1848-1863 žije Marx ve špině a bídě, živ z peněz od Engelse a odmítá najít si stálé zaměstnání.²¹ Podle Ericha Fromma Engels vždy uznával Marxovo větší nadání. Engelsovi nebylo „zatěžko občas něco přispět“. Jejich vztah byl plný vzájemné úcty a lásky.²²

Karl Marx se stal svým dílem²³ důležitou figurou v sociálně teoretickém myšlení, od kterého se odvíjelo celé západní myšlení společnosti. Marx přišel s propracovanou teorií o materialistickém pojetí dějin, kde je moc, ústřední téma této práce, ekonomicky vymežitelná.²⁴ Nebylo by příhodnější, vybrat si pro svoji analýzu jiného filosofa než právě Karla Marxe, který svým materialistickým uvažováním o moci stojí na druhé straně břehu uvažování o moci, naproti M. Foucaultovi.

---

rádu? Každý si může sáhnout do jeho kapsy a každý ho může podvést, pokud ho přitom nevyruší v jeho studiu, a brzy si samozřejmě objedná další peníze.“ NORTH, 1993, s. 20, [online]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/literatura/marx-jak-ho-malokdo-zna-10.aspx> [cit 10.2.2017].

¹⁵ Tamtéž, s. 3.

¹⁶ Pro milosrdně stručné shrnutí Marxovy disertační práce viz. Henry F. MINS, „Marxova doktorská disertace“, *Science and Society* n. 12, (1948), s. 157-69. NORTH, 1993, s. 3, [online]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/literatura/marx-jak-ho-malokdo-zna-10.aspx> [cit 10.2.2017].

¹⁷ Tamtéž, s. 4.

¹⁸ Edgar Longuet, Marxův vnuk, poznamenal v roce 1949: „*Není pochyb, že bez Engelse by Marxova rodina zemřela hladu.*“ Edgar LONGUET, „Some Aspect of Karl Marx’s Family Life,“ v *Marx and Engels Through the Eyes of Their Contemporaries*, (1972), s. 172. Tamtéž, s. 5.

¹⁹ David TAME, „Secret Societies in the Life of Karl Marx,“ *Critique* 25 (1987), s. 95. Tamtéž, s. 4.

²⁰ Tamtéž, s. 7.

²¹ Tamtéž, s. 9.

²² FROMM, 2004, s. 57.

²³ *Komunistický manifest* (1848), *Ke Kritice politické ekonomie* (1859), *Kapitál* (1867-1883).

²⁴ MARX, ENGELS, 1962, s. 27.

2.1 Materialistické pojetí dějin

Východiskem Marxovy filosofie byla Hegelova dialektika presentovaná v *Malé logice a Fenomenologii ducha*, ze které vycházel. Hegel viděl svět jako neustále se vyvíjející a za hybnou sílu považoval ideu, která je *dramaturgem* [tvůrcem] *skutečna*. Jak uvádí Marx, „...,[u] mne naopak není ideálno nic jiného než materiálně přenesené do lidské hlavy a v ní přetvořené.“²⁵ Marx dále uvádí, slavnou poznámku, že „Hegelova dialektika stojí na hlavě a je nutno ji postavit na nohy.“²⁶ Je tak zřejmá orientace jeho teorie, která má za cíl zbavit se většiny tradičního metafyzického (nematerialistického) nánosů.

Marxovo pojetí filosofie dějin vychází ze základní perspektivy, že dějiny společností jsou dějinami třídních bojů. Utlačovaní a utlačovatelé stojí neustále v opozici a vedou boj, který vede v důsledku k přetvoření společnosti či k její záhubě. Marx ve svém velkolepém filosofickém rozvrhu popisuje vykořisťování již v antice a feudalismu a uvádí, že po skončení feudální společnosti se ustanovuje kapitalismus, nový třídní boj měšťáctva a proletáře.²⁷

Moc vidí jako něco, co je uchopováno ve skupinách a třídách, které jsou ustavovány jako dominantní skupiny ve společnosti z toho důvodu, že vlastní výrobní prostředky. Marx moc měšťáctva vymezuje tedy ekonomickými podmínkami, kterými jsou v tomto případě výrobní prostředky. Z toho vyplývá, že vlastnictví těchto výrobních vztahů omezuje moc jiných skupin ve společnosti, a že moc je ekonomicky vymezitelná.²⁸

2.2 Třídní boj

Marxova filosofie představuje „*protest proti odcizení člověka, proti ztrátě sebe sama, proti proměně člověka ve věc a protest proti odlidštění a zmechanizování člověka, které je spojeno s vývojem západního industrialismu.*“²⁹

---

²⁵ MARX, 1980, s. 9.

²⁶ Tamtéž, s. 9.

²⁷ MARX, ENGELS, 1962, s. 23-25.

²⁸ Tamtéž, s. 27.

²⁹ FROMM, 2004, s. 4.

Marx popisuje celý výrobní proces a rozděluje jej na výrobní vztahy, vztahy vlastnické a na výrobní síly. To je základna společnosti. Práce je pro něj velmi důležitá, buduje komunitu, jedinec se v ní může realizovat a stává se sociální bytostí.³⁰

V tomto období můžeme zaznamenat množství výrazných společenských změn.³¹ Jednou ze změn, které se Marx důkladně věnoval, byla proměna vlastnických poměrů a výrobních prostředků.³² Mění se celková povaha podoby průmyslu, který se ještě více než v minulosti zaměřuje na maximalizaci zisku a podpory odbytu. Národní průmysl se začal přetvářet v průmysl měšťanský, který se podle Marxe vyskytuje ve všech civilizovaných národech. Trh se v této epoše globalizuje, což můžeme sledovat mimo jiné na významném rozvoji distribučních sítí. Významné posílení dovozu a vývozu mění celkovou podobu trhu a do jisté míry mění uvažování o světě, který se díky distribučním cestám zmenšil. Duševní produkce jednotlivých národů se také stává světovou. Tato tendence vedla k obrovským změnám, *měšťáctvo* (pokud bychom si dovolili použít Marxův slovník) zplodilo ohromné výrobní síly a levnými produkty nutí všechny národy převzít logiku tzv. měšťácké epochy.³³

Idea kapitalismu stojí podle Marxe na představě soutěže, která má vést ke zvyšování produkce. V tomto období se zlepšují technologie, způsob výroby, produkce a dochází k vytváření stále větší/vyšší nadvýroby, která (vzhledem k finančním dispozicím) zůstává v rukou *měšťáků*.³⁴

Proti tomu stojí slabá kupní síla *proletářů*. Abychom správně porozuměli tomu, kdo jsou *proletáři*, je nutné dodat, že se jedná o skupinu dělníků, jejichž životní podmínky se výrazně změnily se zavedením strojů a společenské dělby práce. V Marxově slovníku je dělník „*pouhým příslušenstvím stroje*.“³⁵

Marxův filosofický systém je příkladem angažované sociální teorie, jejíž jádro spočívá v důrazu na sociální, revoluční změnu. Společenský systém, tak jak byl historicky nastaven, jen podporoval prohlubující se sociální nerovnosti. Omezené finanční zdroje, ke kterým měli dělníci přístup, určovaly jejich životní dráhy. Dělníci

---

³⁰ MARX, ENGELS, 1953, s. 6-7.

³¹ MARX, ENGELS, 1962, s. 29.

³² Tamtéž, s. 29.

³³ Tamtéž, s. 29-33.

³⁴ Tamtéž, s. 35-37.

³⁵ Tamtéž, s. 37-39.

nebyli schopni si svou prací vydělat dostatek finančních prostředků na to, aby mohli vést důstojný život. Bylo jim zamezeno podílet se na *konzumaci* vyrobené nadhodnoty. Ta zůstala k dispozici pouze vyšším zabezpečenějším společenským vrstvám, které tímto způsobem určovaly podobu trhu s nadhodnotou. Poměr ceny zboží a práce byl srovnatelný a většina finančního zisku plynoucího z prodeje zůstávala u vlastníků výrobních prostředků aj., které Marx obecně označuje za kapitalisty. Finanční prostředky dělníků tedy v tomto období stačí pouze na pokrytí základních životních potřeb. Dělníci, které můžeme do jisté míry označit za materiální výrobní síly (vzhledem k tomu, jaká byla jejich společenská pozice a jakým způsobem s nimi bylo zacházeno) se dostávají do rozporu s vlastníky výrobních prostředků, tzv. buržoazií.³⁶ „Z vývojových forem výrobních sil se tyto vztahy proměňují na jejich pouta.“³⁷

Výše zmíněné faktory vedly k tomu, že docházelo k posílení rozdílu mezi společenskou třídou buržoazie a proletariátu. Dělník se stává *pauperem*³⁸ a *pauperismus*³⁹ vzrůstá rychleji než bohatství buržoazie. Dělnická třída se začala bouřit vůči *měšťákům*, shlukovala se v masy a začala zakládat spolky. Ke sjednocení proletariátů využívali např. železnici - na co stačilo vzhledem k moderním železnicím pár let, to trvalo ve středověku vzhledem k provinciálním cestám staletí.⁴⁰

Podmínkou existence *buržoazní* třídy je hromadění soukromého bohatství v rukou soukromníků, tvoření a reprodukce kapitálu. Aby mohl kapitál vznikat, je zapotřebí námezdné síly, která je založena na soutěži dělníků, kteří si vzájemně konkurují. Marx uvádí, že pokrokem průmyslu soutěživost vymizí a dělníci, rozdělení konkurencí, se začnou pod vlivem zdražování revolučně sjednocovat.⁴¹ Rozpor tedy spočívá v základním nastavení společenského systému a to musí, podle Marxe vést k třídnímu boji.⁴² Do třídního boje tak vstupují komunisté, kteří brání zájmy dělnické třídy a jejich úkolem je politicky mobilizovat proletáře jako stranu a vybojovat politickou moc.⁴³ Cílem je tedy komunistická revoluce, která by přerušila všechny

---

³⁶ MARX, ENGELS, 1962, s. 37-39.

³⁷ MARX, ENGELS, 1953, s. 7.

³⁸ *Pauper*- zbídačený člověk, chudák. MARX, ENGELS, 1962, s. 126.

³⁹ *Pauperismus*- hromadná chudoba širokých vrstev lidu, charakteristická pro všechny vykořisťovatelské společnosti. Tamtéž, s. 126.

⁴⁰ MARX, ENGELS, 1962, s. 41-47.

⁴¹ Tamtéž, s. 51-52.

⁴² Tamtéž, s. 52.

⁴³ Tamtéž, s. 57.

majetkové poměry a kapitál by vložila do rukou státu a zavedla by beztřídní společnost.⁴⁴

Pro shrnutí obrazu o třídním boji můžeme poznamenat, že vykořisťování dělníků buržoazií má své následky. Soutěživostí rozdělený proletariát se začne sjednocovat. Dochází tedy k zpolitizování celého problému. To, co bylo dříve problémem nastavení ekonomického sektoru, se stává předmětem politické debaty a programem skupiny, která si říká komunisté. Jejich společným cílem je komunistická revoluce, která se nemůže uskutečnit bez třídního uvědomění, které vysvětlím v následující kapitole.

2.3 Třídní uvědomění

Jak uvádí Fromm, Marx si uvědomoval skutečnost, že násilím není možné dosáhnout trvalé změny. Půda pro změnu musí být připravena politickými a společenskými idejemi, aby mohli dělníci uvést děj do pohybu.⁴⁵ „*Násilí, říká Marx, je porodní bábou každé staré společnosti, která je těhotná společností novou.*“⁴⁶

Marx si byl vědom toho, že dokud je třída sama o sobě nějakou sociální kategorií, která mapuje životní podmínky daných jedinců, tak nemůže dojít k žádné revoluci. Pro Marxe je proto naprosto zásadní *třídní uvědomění*, které skupinu sjednocuje. Hovoří o nebezpečí tzv. falešného vědomí, o zaslepenosti lidí, kteří si pod jejich vlivem neuvědomí skutečnou povahu svých potřeb a ideálů. Můžeme tedy říct, že tyto vlivy nedovolují vidět *skutečnost takovou, jaká je.*⁴⁷ Teprve až uvědoměním si společných zájmů a cílů se může dělnická třída skutečně sjednotit a vést revoluci. Marxovou podmínkou revoluce je tedy třídní uvědomění.⁴⁸

To je základ, který vede k uvědomění si svojí pozice v systému a rozpornost tohoto systému, ve kterém daní jedinci fungují. V důsledku toho potom dělníci začnou aktivně vyvíjet snahy o změnu systému a začne docházet ke změně nadstavby, tedy k „*proměně náboženských, uměleckých a filosofických ideologických forem, v nichž si*

---

⁴⁴ MARX, ENGELS, 1962, s. 57-59.

⁴⁵ FROMM, 2004, s. 23.

⁴⁶ MARX, 1980, s. 368.

⁴⁷ Nesnažím se tvrdit, že něco jako objektivně objektivní skutečnost existuje, ale mám tím na mysli, že se lidé nenechají dále manipulovat.

⁴⁸ FROMM, 2004, s. 22.

*lidé tento konflikt uvědomují a jej vybojovávají.*⁴⁹ Pro ucelení obrazu a shrnutí Marxových myšlenek: Mechanismus změny můžeme popsat dvěma základními koncepty, jako poměr mezi základnou a nadstavbou. Výrobní síly se vždy vyvíjely, mají přirozenou tendenci inovace. Kdežto výrobní vztahy, tak jak je popsal Marx, vykořisťují jedince, kteří systému *propůjčují* svoje fyzické schopnosti k výrobě, potřebují *status quo* a musí být neměnné. Toto nastavení tedy provází rozpor, který nutně vede k revoluci. Aby bylo možné k revoluci dojít, je nutné, jak uvádí Marx, zbavit se falešného vědomí a uvědomit si svoji pozici ve společnosti. Jedinci musí svoje třídní postavení přestat vnímat jako sociální kategorii a musí si uvědomit, že mají společné zájmy a cíle.

3 MICHEL FOUCAULT

Nyní přejdeme k druhé postavě, která je podstatná pro naše srovnání pojetí moci. Foucault je důležitý pro naše srovnání z toho důvodu, že ve svých dílech⁵⁰ reviduje Marxovo pojetí moci. V době kdy Foucault žil byl marxismus ve Francii velmi populární, právě proto se Foucault vymezuje vůči Marxovi. Jean-Paul Sartre, který byl hlavní postavou intelektuální poválečné Francie, byl marxista. Proto se celá generace vymezuje vůči Sarteovi a tím pádem vůči marxistickému pojetí dějin.

Michel Foucault⁵¹ se svojí intelektuální činností vzpírá tradičním encyklopedickým řazením. Byl autorem, který (oproti Marxovi) za svůj život

---

⁴⁹ MARX, ENGELS, 1953, s. 7.

⁵⁰ *Dohlížet a trestat* (1975), *Je třeba bránit společnost* (1975-1976), *Dějiny sexuality* (1976).

⁵¹ Michel Foucault se narodil r. 1926 ve Francii v Poitiers a studoval filosofii a psychologii na École Normale Supérieure v Paříži. Poté působil jako psycholog v nemocnici a ve francouzských kulturních institucích v zahraničí. Právě tyto zkušenosti ho v Uppsale dovedly k tématu dějin šílenství a duševní choroby z čehož vyústila práce *Dějiny šílenství* (1961), která mu posloužila jako dizertační práce. Přesunul se na univerzitu v Clermont-Ferrand, kdy při svém působení vydal *Zrod kliniky* (1963) a *Slova a věci* (1966) kde říká, že psaní je pro něho způsob, jak se zbavit totožnosti. Právě toho dílo mu předčasně vyneslo pověst strukturalisty. Poté odešel přednášet do Tunisu (1966), ale brzy se vrátil do Francie (1968) a začal působit ve Vincennes, kde buduje katedru filosofie. Po dvou letech odchází na prestižní College de France, kde působí velmi úspěšně - jeho přednášky jsou jedny z nejsledovanějších. Veřejnost přitahovalo také jeho politické působení. Založil informační skupinu o francouzských věznicích, která se angažovala v jednotlivých justičních případech a i po jejím rozpadu se dál aktivně angažoval- vystupoval proti politické represi v zahraničí. Svoji práci zaměřoval na odhalování mocenských vztahů a strategií ve společnosti. Výsledkem bádání se stala publikace *Dohlížet a trestat* (1975). Problematika moci přivedla Foucaulta k otázce subjektu a dala vzniknout prvnímu dílu *Dějiny sexuality* (1976), které analyzovaly mocenské strategie a sledují retrospektivní vývoj vztahů mezi mocí, vedením a sexualitou. Později vyšel druhý a třetí díl, avšak díl čtvrtý zůstal jako pozůstalost v podobě rukopisu. Ke konci svého života Foucault působil ve Spojených státech na amerických univerzitách. V roce 1984 zemřel na HIV. MARCELLI, 1995, s. 9-10.

několikrát změnil podstatně interpretační perspektivu. Jak sám uvádí: „*Neptejte se, kdo jsem a nechtějte po mně, abych zůstal stejný.*“⁵² Clifford Geertz ho nazval „*ahistorickým historikem, antihumanistickým představitelem humanitních věd a protistrukturalistickým strukturalistou.*“⁵³ Ve výboru jeho textů nazvaném *Myšlení vnějšku* (1966) vede rozhovor s P. Rabinowem, který se ho ptá: „Kým jste?“ Dostává se mu odpovědi, že byl konfrontován se všemi možnými pozicemi: „*levičák, anarchista, zjevný či maskovaný marxista, nihilista, zjevný či skrytý antimarxista, technokrat se službách gaullismu, neoliberal*“ a přiznává, že ho to do jisté míry těší.⁵⁴

Pojďme se nyní blíže zaměřit na povahu Foucaultovy filosofické práce. Jak uvádí Miroslav Marcelli, jeho neotřelé kontroverzní myšlení nebylo tím jediným jinakým. Foucault byl homosexuál, což ho provázelo jak jeho životem, tak jeho díly.⁵⁵ Zajímal ho vztah subjektu a vědeckého poznání, typy vztahů udržované prostřednictvím strategií a mocenských poměrů a problematikou vztahů mezi mocí, pravdou a sebou samým.⁵⁶ Jak uvidíme z podstatně jiné perspektivy než u Marxe.

Při svém zkoumání se pohyboval v trojúhelníku strukturalismu, fenomenologie a hermeneutiky a vůči všem těmto alternativám zkoumání se také vymezoval. Snažil se vymanit ze strukturalistické analýzy,⁵⁷ byť jeho archeologická metoda s tím byla silně spjata, vyhnout se fenomenologickému programu odkrytí každodenní a přehlížené sebeinterpretace člověka samého a hermeneutice - hledání úplné pravdy, která byla úmyslně skryta.⁵⁸ Kládl mnoho *eticko-epistemologicko-politických* otázek a sledoval, jak se tyto procesy prolínají navzájem při vytváření oblasti morálních praktik, vědy a politické struktury.⁵⁹ Spjoval analýzu s typem jednání, tedy vytvářel

---

⁵² FOUCAULT, 2002, s. 31.

⁵³ GEERTZ, 1994, s. 42.

⁵⁴ FOUCAULT, 1996, s. 255-256.

⁵⁵ MARCELLI, 1995, s. 24.

⁵⁶ Tamtéž, s. 13.

⁵⁷ Strukturalisté nalézají základní prvky jako jsou pojmy, jednání, druhy slov a pravidla či zákony, podle nichž jsou kombinovány. Foucaultovi byl cizí jak atomický strukturalismus (V. Propp), kde jsou prvky určeny bez ohledu na roli v širším rámci, tak holistický strukturalismus (C.Lévi Strauss) v němž je možný prvek definován mimo systém prvků a aktuální prvek je funkcí celého systému diferencí, jehož je daný prvek součástí. DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 15.

⁵⁸ Tamtéž, s. 14-20.

⁵⁹ FOUCAULT, 1999, s. 259.

interakci mezi teorií a praxí. V etickém smyslu propojoval myšlení a jednání, jejichž důsledky chápal jako věci politické.⁶⁰

Foucaultova práce⁶¹ měla značný vliv na sociálně teoretické myšlení. Linie, kterou budu sledovat v následujících kapitolách, se věnuje převážně pozdnímu Foucaultovi, tedy těm pracím, které se týkaly otázek diskursivních praktik. Nyní vsvětlím základní klíčové pojmy, které je nutno znát, abychom mohli uchopit Foucaultovi myšlenky.

Diskursivní praxe je historický a kulturní soubor pravidel, který organizuje a produkuje formy znalostí. Je přirovnávána ke gramatice jazyka, která umožňuje výpověď.⁶² Dalším důležitým pojmem je výpověď. „*Výpověď není struktura, je to funkce existence, jež patří k vlastnictví znaku a na jejímž základě lze rozhodnout, zda dávají smysl.*“⁶³ Výpověď není věta nebo tvrzení. Je tvořena z pravidel možnosti existence objektů, jež jsou vně označované a pojmenované.⁶⁴

Diskurs formuluje naše myšlení – to, jak rozumíme, jak se o dané věci mluví jak vše kolem sebe poznáváme. Diskurs je takzvaným „ustanoveným věděním“ a Foucault ho zkoumá ke vztahu moci.⁶⁵ „*Můžeme mluvit o materiálních verbálních stopách zanechaných historií.*“⁶⁶ Diskursivní formací je „zákonitost“, která určuje výskyt výpovědi v diskursu, je „ekvivalentní vědecké disciplíně.“⁶⁷ Tyto formace produkují objekt, o kterém mluví. K diskursivním formacím se vztahují výpovědi, které obsahuje diskurs.⁶⁸ Diskursivní regularita je potom určena přímo diskursivní formací. Zákonitosti výpovědi jsou totiž na stejné úrovni jako sama výpověď.⁶⁹

Posledním pojmem je archiv, který je podle Foucaulta jistá oblast řečeného. „*Archiv je především zákon toho, co může být řečeno, systém, který vládne zjevování*

---

⁶⁰ Tamtéž, s. 246.

⁶¹ *Zrození kliniky* (1963), *Slova a věci* (1966), *Myšlení vnějšku* (1966), *Archeologie vědění* (1969), *Diskurs, autor, genealogie* (1969), *Dohlížet a trestat* (1975), *Je třeba bránit společnost* (1975-1976), *Dějiny sexuality* (1976).

⁶² O'FARRELL, 2007, s.1, [online], Dostupné z: <http://www.michel-foucault.com/concepts/> [cit 3.3.2017].

⁶³ FOUCAULT, 2002, s. 113.

⁶⁴ Tamtéž, s. 139.

⁶⁵ FOUCAULT, 2002, s. 78-79.

⁶⁶ O'FARRELL, 2007, s. 1, [online], Dostupné z: <http://www.michel-foucault.com/concepts/> [cit 3.3.2017].

⁶⁷ Tamtéž, s. 1.

⁶⁸ FOUCAULT, 2002, s. 52-53.

⁶⁹ Tamtéž, s. 152-153.

se výpovědí jako singulárních událostí.“⁷⁰ je to sbírka „stop“, které zanechalo určité historické období a kultura⁷¹.

Pojďme se nyní podívat na podloží Foucaultových úvah, na jeho základní koncepty. Ještě před tím, že se budeme věnovat analýze praxe zaměřené na otázku moci, přiblížíme si teoretické pozadí Foucaultovy práce. Další kapitolu kterou jsem nazvala *od strategie k taktice*, kde se budu věnovat Foucaultově metodologii, by bylo také možné nazvat *od teorie k praxi*, kam se postupem práce dostaneme.

3.1 Od strategie k taktice

Foucaultově archeologii a genealogii předcházela⁷² analýza specifických praktik a diskursů, které Foucault popsal ve svých raných dílech a které se týkají literatury, psychologie a filosofie. Foucaultova práce⁷³ měla značný vliv na sociálně teoretické myšlení. Pro sociální vědy je však nejpodstatnější jeho tematizace otázek vztahu psychické nemoci a sociálního vyloučení a zároveň začleňování nemocných.⁷⁴

Foucault se dostal do širšího povědomí badatelů, ale i společnosti, v roce 1996, kdy vycházejí *Slova a věci* (1966).⁷⁵ Tato kniha, kterou Foucault v podtitulu prezentuje jako *Archeologii humanitních věd* (1969),⁷⁶ rozšířila oblast svého zkoumání o nejdůležitější vědy o člověku, tedy porozumění sobě samému prostřednictvím sdílených, sociálních a specificky individuálních významů v oblastech jako je práce, život a jazyk.⁷⁷

Foucaultovo bádání v knize *Slova a věci* (1966), bylo zkoumáním historického a priori, kde se člověk stal předmětem poznání. Chtěl zjistit: „*jaká východiska dala vzniknout poznatkům a teoriím, podle jakého prostorového uspořádání se vytvořilo vědění, na základě jakého historického a priori se mohly objevit ideje, vytvořit vědy, ve*

---

⁷⁰ FOUCAULT, 2002, s. 198.

⁷¹ O'FARRELL, 2007, s. 1, [online], Dostupné z: <http://www.michel-foucault.com/concepts/> [cit 3.3.2017].

⁷² *Dějiny šílenství* (1961), *Zrození kliniky* (1963), *Slova a věci* (epistemologie a dějiny vědy, 1966), *Raymond Rousset* (1963).

⁷³ *Zrození kliniky* (1963), *Slova a věci* (1966), *Myšlení vnějšku* (1966), *Archeologie vědění* (1969), *Diskurs, autor, genealogie* (1969), *Dohlížet a trestat* (1975), *Je třeba bránit společnosti* (1975-76), *Dějiny sexuality* (1976).

⁷⁴ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 47.

⁷⁵ Kniha má obrovský úspěch. Je potřeba dotiskovat. Foucaulta čtou lidé na plážích, pokládají ji v kavárnách, aby ukázali, že je foucaultovská móda neminula. Do dnešní doby se prodalo sto deset tisíc výtisků, což je pro filosofickou knihu výjimečné. ERIBON, 2002, s. 174.

⁷⁶ Tamtéž, s. 176.

⁷⁷ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 48-49.

filosofiích reflektovat zkušenosti, zformulovat racionality, aby se možná vzápětí rozpadly a zanikly.“⁷⁸

Na čtyřstech stranách popisuje formy poznání od 16. století. Jak shrnuje Eribon, „každou dějinnou epochu charakterizuje určitá podzemní konfigurace daná její kulturou, určitý rastr vědění, jímž je určován veškerý vědecký diskurs, veškerý tok vysloveného.“⁷⁹ Toto *historické a priori* Foucault nazývá *epistémé*.⁸⁰

V epistémé⁸¹ klasické doby zajímá Foucaulta *obecná gramatika, analýza bohatství a dějiny přírody*. V 19. století je to pak *filologie, politická ekonomie a biologie*. Foucault pozoruje, jakými způsoby se v těchto vědách objevuje člověk jako předmět poznání, jako subjekt. V globálním přerozdělování epistémé se začínají rodit humanitní vědy, které Foucault označuje za *antivědy*, neboť člověka rozkládají. Z toho důvodu zajímavé postavení Foucault připisuje psychoanalýze, etnologii a lingvistice, ve kterých je člověk subjektem. Tyto antivědy, vědy o člověku, „*neustále onoho člověka, který se v humanitních vědách ustavuje a vždy znovu obnovuje svoji pozitivitu, rozkládají.*“⁸²

Zde můžeme vidět, že téma epistémé, které určuje co je uznáno jako pravdivé a vymezuje hranice poznatelného, je pro Foucaulta stejně zásadní, jako povaha moci. Můžeme totiž tvrdit, že oba dva fenomény vnímá podobným způsobem ve smyslu jejich všudypřítomného vlivu na vnímání povahu reality. Ani jeden z těchto fenoménů nelze žádným způsobem fyzicky lokalizovat. Neboť ani epistémé, ani moc, nemají podle Foucaulta žádné konkrétní centrum. Jsou jakousi neviditelnou sítí, která v každý moment života člověka ovlivňuje jeho vnímání reality.

3.1.1 Archeologie

Nyní se podíváme na samotné jádro Foucaultovy analýzy. Foucault se v *Archeologii vědění* (1969) pokusil nalézt odpověď na otázky o způsobech formování jednotlivých oblastí vědění. Pomocí metody archeologie, která měla vysvětlit

---

⁷⁸ FOUCAULT, 2007, s. 12.

⁷⁹ ERIBON, 2002, s. 176.

⁸⁰ Tamtéž, s. 176.

⁸¹ Epistémé později v *Archeologii vědění* popisuje jako „světový názor, všeobecné stádium rozumu,... soubor vztahů sjednocujících v daném období diskursivní praktiky, jež dávají vzniknout epistemologickým figurám, vědám, případně formalizovaným systémům. Soubor vztahů, které lze odkrýt v rámci jednoho daného období mezi vědami, když je analyzujeme na rovině diskursivních regularit.“ FOUCAULT, 2002, s. 285-286.

⁸² ERIBON, 2002, s. 176-177.

Foucaultovu pozici v epistemologických otázkách a objevit strukturální pravidla, která by vládla diskursu.⁸³ „Chci vysvětlit, o co mi šlo v knihách, které zůstaly v tak mnohém ještě nejasné. Chci popojít dál a vrátit se jakoby po spirále o něco výš nad ně; ukázat odkud jsem hovořil; vypátrat prostor, který taková bádání umožňuje, a možná i jiná,...,dodat prostě smysl onomu slovu archeologie, jež jsem zanechal prázdné. Odhalit rovinu řečeného, tím jsou podmínky, za nichž se řečené objevuje, formy jeho kumulace a řetězení, pravidla jeho proměn, diskontinuit, jež jsou pro ně příznačné. Oblast řečeného je to, čemu říkáme archiv; analyzovat archiv je úkolem archeologie.“⁸⁴

Archeologie je čistě deskriptivní postup a snaží se pouze „popisovat výpovědi, popisovat funkci vypovídání, jejímž nositelem jsou, analyzovat podmínky, za nichž tato funkce pracuje, obsáhnout rozmanité oblasti, které tato funkce předpokládá, a způsob, jímž se tyto oblasti artikuluji...“⁸⁵

V *Archeologii vědění* (1969)⁸⁶ udává Foucault příklad výpovědi v podobě abecedního pořádku, čímž je řada písmen udávaná v příručce psaní na francouzském stroji a upozorňuje, že za výpověď nemůžeme považovat tutéž řadu písmen, kterou jsme ji vybrali náhodně nebo kterou napíšeme přesně tak, jak je na psacím stroji. Výpověď není bezprostředně vnímatelná, je v ní třeba odkrýt „podloží“, (věty a tvrzení) vybrousit a zformovat je. Teprve potom je možný jednoduchý zápis řečeného, výpovědi.⁸⁷ „Každý přepis se vztahuje k jedinečnému zápisu výpovědi v její diskursivní formaci: Archiv jako monument ne dokument.“ Je nutné archiv vnímat jako nějaký fakt, který lze pochopit jenom v aktuálním kontextu. Není tedy možné, aby byl zápis zdvojován v jiném zápisu.⁸⁸ Pojdme se nyní zabývat otázkou, jakými typy výpovědí by se vlastně archeologie měla věnovat. Foucault analyzoval diskurs věd o člověku, protože humanitní vědy jsou pole, kde se diskursivní vztahy vyskytují velmi často a snadno se popisují.⁸⁹ A proč právě diskurs humanitních věd? Vědy o člověku ještě

⁸³ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 20-21.

⁸⁴ FOUCAULT, 2002, přebal knihy.

⁸⁵ Tamtéž, s. 178.

⁸⁶ Jak uvádí s jistou metaforickou licencí Gilles Deleuze o Michelu Foucaultovi: „Ve městě byl jmenován nový archivář, který ohlašuje, že bude pracovat jen s výpověďmi a nebude se zabývat tvrzeními a větami.“ DELEUZE, 2003, s. 11.

⁸⁷ Tamtéž, s. 11.

⁸⁸ Tamtéž, s. 31.

⁸⁹ FOUCAULT, 2002, s. 47.

nedosahují stádia formalizace a Foucault dal za cíl analyzovat právě „soubor výpovědí, prostřednictvím kterých se tyto kategorie konstituovaly, soubor výpovědí, které si za ‚objekt‘ zvolily subjekty diskursu... a pokusily se ho rozvinout jako pole poznatků.“⁹⁰

Foucault navrhuje zkoumat diskursy věd o člověku archeologicky, to znamená považovat vše řečené jako vztah *předmět-diskurs* a oprostít se od existence pravdivosti a smyslnosti. Připouští, že tento diskurs mohou ovlivnit společenské instituce, ale nedokáže vysvětlit jejich vliv a tím se dostává do slepé uličky.⁹¹ Z pozdějších děl zjistíme, že Foucault vybírá slova, věty a tvrzení podle funkce, kterou vykonávají, například řády ve škole nebo v armádě. Kritérium výběru jsou zkoumané texty, které *krouží kolem různých ohnisek moci a odporu.*⁹²

Od epistémy k diskursu, tak by se dal shrnout posun od *Slov a věcí* (1966) k *Archeologii vědění* (1969). Ve *Slovech a věcech* (1966) se Foucault zabývá *epistémou*, tj. prostor dané doby. Toto epistémé potom určuje, jaká výpověď má smysl a která ne. Pravda se utváří uvnitř ní. Můžeme tedy říct, že uspořádává vědění v dané epoše. O tři roky později Foucaultovi vychází *Archeologie vědění* (1969), kde v centru zájmu už není epistémé, nýbrž právě diskurs; skupina výpovědí, které vymezují vědění ve společnosti, formují objekty a subjekty. Archeologie tedy organizuje slova, věty a tvrzení do vymezeného korpusu a analyzuje způsob, jak se řeč okolo tohoto korpusu shromažďuje a zapadá do něj.

Shrnutím této kapitoly se dostaneme k tématu otázky moci, která nás zajímá. Moc má v *Archeologii vědění* (1969) právě diskurs, který je ale ovlivňován i jinými "nediskursivními" formacemi v podobě společenských a institucionálních praktik, které v *Archeologie vědění* (1969) nevysvětluje. Nevysvětluje právě jejich začlenění do společnosti. Právě to se stane předmětem zkoumání další metody, kterou Foucault nazývá *genealogie*.⁹³ Foucault opouští od snahy vytvořit teorii diskursu a snaží se vypracovat novou metodu, která by mu „umožnila tematizovat vztah mezi pravdou, teorií a hodnotami, a společenskými institucemi a praxí, v níž se objevují. Začíná proto věnovat zvýšenou pozornost moci a tělu ve vztahu k humanitním vědám.“⁹⁴

---

⁹⁰ FOUCAULT, 2002, s. 50.

⁹¹ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 20-21.

⁹² DELEUZE, 2003, s. 32.

⁹³ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 141-143.

⁹⁴ Tamtéž, s. 22.

3.1.2 Genealogie

Foucault ve v genealogii vrací k sociálním praktikám, o kterých už psal ve svých raných dílech. V *Dějinách šílenství* (1961) se zabýval významem *diskursivních praktik a jejich relativní závislosti na společenských institucích* a v knize *Zrození kliniky* (1963) se snažil ve svém archeologickém přístupu *vyhnout pojmu významu důrazem na strukturální podmínky možnosti nejen praxe, ale i diskursu.*⁹⁵

Foucault přišel s novou metodou genealogií⁹⁶ „*Genealogie se staví do protikladu k tradiční historické metodě; jejím cílem je zjišťovat jedinečnost událostí vně každé monotónní účelnosti.*“⁹⁷ Vyhýbá se hloubkovému poznávání, jde pouze o okamžitou interpretaci, malé drobnosti na povrchu čehosi, co pozoruje z velké dálky.⁹⁸ Takový „*genealog je diagnostik, soustřeďuje se na vztahy moci, vědění a těla v moderní společnosti.*“⁹⁹ Vidí věci z dálky a nejhlubší otázky vidí jako ty nej povrchnější, protože jejich smysl se „*objevuje v praxích na povrchu, a nikoli v záhadných hloubkách.*“¹⁰⁰ Můžeme poznamenat, že Marx na rozdíl od Foucaulta poznává hloubkově např. pojetí dějin. K otázce komparace pojedí dějin Marxe a Foucaulta se budeme ještě věnovat v závěrečné kapitole.

Jak už bylo řečeno, pomocí genealogické metody se Foucault snažil uchopit „nediskursivní“ formace v podobě společenských a institucionálních praktik. „*Foucault otevírá novou úroveň praxí,*¹⁰¹ *kterou nelze zachytit teoreticky; současně zavádí novou metodu „dešifrování“ jejich smyslu.*“¹⁰³ Uveďme již klasický příklad *Panoptikonu* Jeremyho Benthamy, kde dešifruje mechanismy ovládnutí, které spočívají ve vytváření poslušných těl na základě jejich přesného rozmístění v čase a prostoru.¹⁰⁴ Foucault pomocí své metody *genealogie* ukazuje, jak se v praxi moc manifestuje. Tomuto tématu se budeme v následujících kapitolách.

⁹⁵ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 47.

⁹⁶ Tamtéž, s. 171.

⁹⁷ FOUCAULT, 1994, s. 75.

⁹⁸ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 175.

⁹⁹ Tamtéž, s. 174.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 175.

¹⁰¹ „*Archeologie, přestože stále hraje důležitou roli, je jako nástroj, který umožňuje získat odstup od praxí a teorií humanitních věd, podřízena genealogii.*“ Tamtéž, s. 171.

¹⁰² „*Chápání společenské praxe tak, jako by byla srozumitelná úplně jiným způsobem, než jak je dostupná aktérům, kterým podle hermeneutického výkladu tato praxe připadá povrchně smysluplná, hluboce smysluplná, nebo dokonce naprosto nesmyslná.*“ Tamtéž, s. 25.

¹⁰³ Tamtéž, s. 171.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 40.

3.2 Pastýřská moc

Karl Marx pro svou analýze moci používá pouze jednu technologii moci a tou je ekonomický proces v kapitalismu. Foucault identifikuje tři politické technologie moci. Pastýřskou moc, disciplinární moc a bio-moc. V této kapitole představím vývoj podmaňující moci, kterou Foucault nazývá pastýřská moc.

Foucault tvrdí, že žít ve společnosti znamená nějak působit na jednání druhých.¹⁰⁵ A všech společenských vztazích „jsou jednotlivé formy moci definovány rozmanitými projevy individuální nerovnosti, cílů, instrumentálního vybavení, jímž vládeme my a jímž vládnou jiní, různými formami institucionalizace, částečné či globální, a více či méně reflektované organizace.“¹⁰⁶ Formy a místa kde se vládne, jsou mnohé a navzájem se nevyklučují. Jedna z forem vládnutí, ke kterému se vztahují ostatní formy mocenských vztahů,¹⁰⁷ se začíná ustanovovat od 16. století. Vyvíjí se nová politická forma moci - stát. V tradičním pojetí je stát často pojímán jako instituce, jejíž zájmy jsou směřovány především na společnost jako celek či na její části. V této logice mizí jedinec jakožto svébytný aktér, kterému je třeba věnovat pozornost. S tím však Foucault nesouhlasí a říká, že stát je jak totalizující formou moci, tak mocí individualizující. Můžeme říci, že stát nejenže aplikuje svou moc plošně, ale i na jedince jakožto individuum. Níže vysvětlím, proč tomu tak je.

Do státní moci se integrovala mocenská technika křesťanských institucí, pastýřská moc. V minulosti musel být pastýř připraven obětovat svůj život pro spásu jedince, i celé komunity, což vyžadovalo komplexní znalosti a představy o tom, co se děje v myslích jednotlivců a jakým způsobem reaguje/funguje komunita jako celek. Pastýřská moc je forma moci, která předpokládá znalost svědomí a schopnost řídit. Pastýřská moc jako taková, která tu byla do 18. století, možná vymizela, ale její funkce se rozšířila mimo církevní instituci, můžeme tedy stát chápat jako novou formu pastýřské moci. Toto pojetí je samozřejmě v mnoha směrech odlišné od toho, jakým způsobem funguje státní moc: například stát neusiluje o spásu člověka po smrti, ale zaměřuje se na pozemské cíle, jako je například blahobyt, bezpečnost a ochrana. Tím vším se posilovala administrativní pastorální moci, kterou vykonával státní aparát,

---

¹⁰⁵ FOUCAULT, Subjekt a moc; v: *Myšlení vnějšku* (1996), v: DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 332.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 333.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 334.

policie, soukromé podniky, rodina a nemocnice. Tyto činitele moci soustředili vědění jak na celou populaci, čímž se pastýřská moc spojená s náboženskou institucí rozšířila do celé společnosti a do velkého množství institucí, tak na jednotlivce. Člověk, jako jedinec se tedy stává subjektem moci a je možné ho nepřetržitě sledovat.¹⁰⁸

3.3 Disciplinární moc

Od pastýřské moci přejdeme nyní k druhé technologii moci, se kterou Foucault pracuje. Nejdůležitější prací, ve které se této problematice Foucault věnuje, tedy historii přetváření lidských bytostí v subjekty, se stává *Dohlížet a trestat* (1975). V této knize identifikuje skrze zrod vězení technologii moci, kterou nazývá disciplinární moc a vytváří řízené disciplinární subjekty.¹⁰⁹ V podkapitolách představím, jak se disciplinární moc utvářela. Nejprve se podíváme na mučení subjektu jako útok na krále, poté přejdeme k zobrazení provinilého v humanistické reformaci klasicismu a celou kapitolu uzavře normalizační společnost.¹¹⁰ Foucault se tedy snažil o analýzu vývoje trestání moderní duše, při které se držel následujícími čtyřmi pravidly.

- Chápat trestání jako komplexní soc. funkci, tedy chápat jak represivní efekty a sankční momenty, tak pozitivní efekty.
- Analyzovat trestání jako techniky ovlivněné politickými taktikami.
- „*Stanovit technologii moci jako princip humanizace i poznávání člověka*“.
- „*Sledovat, zda tento vstup duše na scénu trestního práva a spolu s tím i zasazení všeho toho „vědeckého“ poznání do soudní praxe není důsledkem určité transformace způsobu, jímž je tělo samo podřizováno mocenským vztahům.*“¹¹¹

Pro uvedení příkladu z jednoho z bodů zmíním Panoptikon, který je ukázkovým příkladem pozitivního efektu trestání, vzhledem ke své produktivitě.¹¹²

---

¹⁰⁸ FOUCAULT, Subjekt a moc; v: *Myšlení vnějšku* (1996), v: DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 319-322.

¹⁰⁹ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 226.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 226.

¹¹¹ FOUCAULT, 2000, s. 57-58.

¹¹² Viz kapitola 3.4.

3.3.1 Karneval ukrutnosti

Disciplinární moc, jejíž vývoj budu v následujících třech kapitolách popisovat začne kapitolou, kde byl zločin považován jako útok na panovníka a uděleným trestem potom panovník stvrzoval svoji moc.

„Damiens byl odsouzen 2. března 157 k „veřejnému pokání před hlavní branou Chrámu v Paříži, kam byl „přivezen v popravčí káře, nahý, jen v košili, drže hořící voskovou pochodeň o váze dvou liber; dále „v řečené káře vezen na náměstí,... jeho tělo bylo na prsou, pažích, stehnech a lýtkách trháno kleštěmi, jeho pravá ruka držící onu dýku, již spáchal řečenou královraždu..., nakonec rozčtvrcen byl tahem koní.“¹¹³

Veřejné mučení byl zápas mezi panovníkem a hříšníkem, který vrcholil vystoupením, „karnevalem ukrutnosti“. K důkazům a dokladům, které stály za obžalobou neměl obviněný přístup.¹¹⁴ To vedlo k tomu, že vše tajně zapsané vyprodukovalo pravdu v nepřítomnosti obviněného. Pravda potom byla stvrzena doznáním, které se podepsalo pod celé vyšetřování. Pro jeho získání a tedy stvrzení panovníkovy moci bylo použito jakékoliv donucení.¹¹⁵ Poprava pak byla propojením pravdy s mocí.¹¹⁶

Celé toto divadlo mělo svoji slabinou, kterou bylo publikum. Jejich přítomnost byla dvojsečná. Na jednu stranu přebírali roli diváků, protože bez jejich přítomnosti by se tyto veřejné popravy nemohly uskutečňovat. Na druhou stranu tyto veřejné popravy vyvolávaly protesty a revolty.¹¹⁷ Pokud bylo odsouzení považováno u lidu za nespravedlivé, vedlo to k propuknutí¹¹⁸ bouří.¹¹⁹

Pokud shrneme tuto kapitolu, můžeme říci, že trestanci byli čtvrceni a řezáni na kusy kvůli politickému rituálu, protože jejich přečin byl chápán jako násilný útok na krále, který jako odezvu předváděl svoji suverénní moc natahováním na skřipec a

---

¹¹³ *Pièces originales et procédures du procès, fait à Robert-François Damiens, 1757, díl III, STR. 372-374, v: FOUCAULT, 2000, s. 33.*

¹¹⁴ Tamtéž, s. 71.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 75-76.

¹¹⁶ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 229.

¹¹⁷ FOUCAULT, 2000, s. 99-10.

¹¹⁸ „K malé vzpouře došlo v Paříži v roce 1761 kvůli služebné, která ukradla svému pánu kousek látky. Navzdory tomu, že vše vrátila, že se přiznala a žádala o odpuštění, kupec odmítl vzít svou žalobu zpět: v den popravy lidé z tamější čtvrti zabránili jejímu oběšení, přepadli kupcův krám a vyplenili ho; nakonec byla služebná omilostněna.“ Tamtéž, s. 105.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 104.

pálením olejem. Tímto karnevalem ukrutnosti král stvrzoval svoji absolutní moc.¹²⁰ A kde je moc, tam je odpor.¹²¹ Podle mého názoru bychom Marxovu teorii, kdy moc je pouze represivní a utlačuje, mohli uplatnit na toho schéma panovník-poddaní, jakožto proletariát-buržoazie. Patřičný zlom nastává v 18. století, který vysvětlím v následující kapitole.

3.3.2 Provinilý v humanistické reformaci

Nyní se posuneme od trestání, kterým panovník stvrzoval svoji moc k další kapitole, ve které nastává změna trestání pod vlivem humanistické reformace. „*Nechť jsou tresty přiměřené a odpovídajícím přestupkům, nechť trest smrti není udělován krom viníků vraždy a nechť jsou veřejná mučení, jež se přičí humanitě, zrušena.*“¹²² V 18. století humanističtí reformátoři požadovali odstranění karnevalu veřejného mučení, protože i ti největší zločinci a vrazi mají lidskost.¹²³ Tato nová teorie se formuluje v teorii společenské smlouvy, která v této době vzniká. Vzhledem k tomu se trestání stává humanitnější a zločinec svými hříchy nenapadá panovníka, ale útočí na společenská práva společnosti.¹²⁴

Vzhledem k výše uvedeným reformám se zavádí tresty, které mají stejnou povahu přestupku. Pokud někdo někoho zbaví svobody, bude také zbaven svobody. Za krádež bude zbaven majetku a za vraždu přijde smrt. Zkrátka oko za oko, zub za zub.¹²⁵ Důležité se také stává vědění, které rozřazuje dané tresty a začíná se přihlížet se k odlišným charakterovým strukturám.¹²⁶ Tato vznikající individualizace je důležitá pro disciplinární vědy, které nakládají s lidmi jako s objekty. Hlavním cílem v této humanistické reformaci již není působit na tělo, ale na duši dovést ji ke správným návykům.¹²⁷ Vzniká nová technologie moci, kterou Foucault nazývá disciplinární technologie.¹²⁸

---

¹²⁰ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 227.

¹²¹ FOUCAULT, 2000, s. 104.

¹²² Takto shrnulo kancléřství v roce 1789 obecné stanovisko soupisu poždavek a připomínek generálních stavů k veřejnému mučení. Viz SELIGMAN, *La justice sous la Révolution*, 1901, sv. I a DESJARDIN, *Les Cahiers des États généraux et la justice criminale*, 1883, s. 13-20. v: FOUCAULT, 2000, s. 119.

¹²³ Tamtéž, s. 120-121.

¹²⁴ Tamtéž, s. 140-141.

¹²⁵ FOUCAULT, 2000, s. 160.

¹²⁶ Tamtéž, s. 153.

¹²⁷ Tamtéž, s. 157-158.

¹²⁸ Tamtéž, s. 159.

3.3.3 Normalizační společnost

V tradičních formách moci se při politických ceremoniálech manifestovala samotná moc. Panovník pouze stvrzoval a obnovoval platnost moci. Ti, na které moc působila, zůstávali ve stínu. Disciplinární moc tento vztah převrací a projevuje se ve své neviditelnosti. Ty, které si teď podrobují, jsou viditelnými subjekty. Díky tomuto převrácení může tento typ moci působit.¹²⁹

Během 17. a 18. století se disciplíny stávají formou ovládnutí. Cílem disciplinární technologie je nepřetržité podrobování a cvičení těl, těl poslušných, která jsou podrobena. I ty nejmenší malé puntičkářské¹³⁰ techniky těla mají svůj význam, každý detail, protože definuje, pohlcuje a zpracovává politické tělo.¹³¹

Disciplína organizuje prostor a rozčleňuje individua.¹³² Tyto prostory „zajišťují pevné umístění a přitom umožňují cirkulaci; vyčleňují individuální segmenty a ustavují operativní spojení; vyznačují místa a indikují hodnoty; zaručují poslušnost jednotlivců, ale také lepší ekonomii času a činů.“¹³³ Za další nezbytnou funkci disciplíny můžeme považovat organizaci času, která je podstatnou složkou podrobování, protože stanovuje rytmus a následné opakování cyklů, které udržují pravidelnost.¹³⁴ Klíčem disciplíny je tedy neustálá viditelnost, která zajišťuje nepřetržitou moc.¹³⁵

Disciplinární technologie je tedy typ moci, nesoucí si s sebou celý soubor nástrojů, technik, postupů, úrovní aplikace, cílů; je jakousi „fyzikou“ či „anatomii“ moci, určitou technologií,¹³⁶ která působí diferencovaně a přímo na těla.¹³⁷ Foucault upozorňuje, že tuto techniku nemůžeme identifikovat a redukovat na instituce, jako je třeba věznic či na instituce autority (škola) nebo právní aparát (policie). Disciplína je (instituce) totiž nenahradila, pouze se do nich vložila, prodlužovala je, působila jako

---

¹²⁹ Tamtéž, s. 265-266.

¹³⁰ „Třebaže ti, kdo se zaobírají detaily, bývají pokládáni za lidi omezené, přesto se mi zdá, že tato část věci je podstatná, neboť je základem, a není možné vybudovat jakoukoli stavbu ani stanovit kteroukoli metodu, aniž bychom k tomu znali principy. Nepostačuje k tomu mít smysl pro architekturu. Je nutné vědět, jak se tesají kameny.“ Maršál de SAXE, *Les Reveries*, 1756 díl I, předmluva, s. 5, v: FOUCAULT, 2000, s. 204.

¹³¹ Tamtéž, s. 201-202.

¹³² Tamtéž, s. 209.

¹³³ Tamtéž, s. 215.

¹³⁴ FOUCAULT, 2000, s. 217.

¹³⁵ Tamtéž, s. 248.

¹³⁶ Tamtéž, s. 300.

¹³⁷ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 243.

zprostředkovatel „a především umožňovala dovést účinky moci až to těch nejmenších a nejvzdálenějších elementů.“¹³⁸

Foucault dále vysvětluje, že vzestup disciplinární moci šel ruku v ruce s rozvojem kapitalistického způsobu výroby, který se začal ustanovovat také v 17. století. Disciplinární technologie, a její techniky se rozvíjely prostředích, kde bylo cílem zvyšovat přínos a poslušnost: vězení, nemocnice a kasárny. Tyto instituce byly spojeny právě s nástupem kapitalismu, kde regulovaly jejich pohyb v čase a prostoru. Foucault tvrdí, že disciplinární technologie, nezpůsobily, ale umožnily růst a rozmach kapitalismu, protože podporovaly a umožňovaly změny, větší a viditelnější, výrobního aparátu. Disciplinární technologie nám může říct, proč výrobní vztahy v kapitalismu fungují, ale neřekne nám jak.¹³⁹

3.4 Panoptikon

Benthamův projekt Panoptikon je vzorový příklad disciplinární technologie. Panoptikon částečně převrací funkce vězení- uzavřít, zbavit světla a skrýt. Zachovává zavírání, ale potlačuje skrývání a zbavování světla.

Hlavním cílem Panoptikonu¹⁴⁰ je vyvolat představu, že vězeň je celou dobu viditelný a sledován, i když tomu tak není. Vzhledem k této představě je možné fungování panoptické moci. Moc je tedy viditelná a neověřitelná. Viditelná, protože je vězeň špehován z centrální věže a neověřitelná, protože vězněný neví, zda je zrovna právě v tomto okamžiku pozorován.¹⁴¹ Není důležité, kdo moc vykonává, může to být kdokoliv, například spolupracovníci strážného, rodina či návštěva.¹⁴² Panoptikon mimo jiné utváří aparát i pro kontrolu vlastních mechanismů. Posuzuje a modifikuje

---

¹³⁸ FOUCAULT, 2000, s. 301.

¹³⁹ FOUCAULT, 1999, s. 12.

¹⁴⁰ Pro lepší obraz uvádím přímo *Benthamův Panoptikon je architektonickou figurou*: „Budova ve tvaru kruhu; uprostřed je věž; věž je prošípována širokými okny, která vedou směrem k vnitřní straně okruhu; okrajová budova je rozdělena na jednotlivé cely, z nichž každá prochází celou šířkou budovy; cely mají dvě okna, jedno, směřující dovnitř, odpovídá oknům věže; druhé, směřující ven, umožňuje, aby skrz celou procházelo světlo z jedné strany na druhou. Potom stačí umístit dohlížejícího do centrální věže a v každé cele uzavřít jednoho blázna, nemocného, vězně, dělníka nebo školáka. V důsledku protisvětla je možné z věže pozorovat, jak se rýsují právě proti světlu drobné siluety těch, kdo jsou uzavřeni v celách na okraji. Tolik klecí, tolik malých divadel, kde je každý herec sám, dokonale individualizovaný a neustále viditelný.“ FOUCAULT, 2000, s. 281.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 282-283.

¹⁴² BENTHAM, J., *Panopticon versus New South Wales, Works*, 1843, díl IV, s. 45, v: FOUCAULT, 2000, s. 283.

chování vlastních zaměstnanců, jakou jsou lékaři, dozorcí.¹⁴³ Panoptikon je *nádherný stroj, který, ať jsou tužby, na jejichž základě pracuje, jakkoli různorodé, produkuje zcela homogenní účinky moci.*¹⁴⁴

Panoptické schéma je polyvalentní, zavádí tělo do prostoru ve vztahu k druhým, organizuje hierarchii, rozprostírá moc a definuje nástroje a způsob zásahu např. v nemocnicích, školách, věznicích, proto je dobré ho používat, pokud je nutné udělit úkol nebo formu chování většímu počtu jednotlivců.¹⁴⁵ Sám redukuje množství těch, co moc vykonávají a násobí počet těch, na kterých je moc vykonávána.¹⁴⁶ Cílem panoptického schématu je rozptýlit se do sociálního těla, stát se zobecněnou funkcí a posílit společenské síly - zvýšit produkci, rozšiřovat vzdělání, zvýšit morálku.¹⁴⁷ Toho se docílí tak, že panoptické schéma bude vykonávat moc do nejmenších detailů základů společnosti.¹⁴⁸

Podle výše uvedeného můžeme shrnout, že předmětem a cílem panoptismu jsou vztahy disciplíny, které mají dva konce. Na jenom konci má disciplína negativní funkci, zavírá zlo a blokuje komunikaci. Na konci druhém je spolu s panoptismem disciplína mechanismus, který zdokonaluje fungování moci vylepšením donucovacích metod. Přesun, od jednoho konce k druhému, je založen v historické transformaci 17. a 18. století, kdy se rozšiřovaly disciplinární dispozitivy, které formovaly to, co můžeme nazvat disciplinární společností,¹⁴⁹ o které jsme mimo jiné již mluvili v předchozí kapitole.

3.5 Bio-moc

Foucault identifikuje druhou technologii moci, která se rozvinula uvnitř disciplinární moci a nakonec ji ztransformovala. Tuto "novou" moc Foucault nazývá bio-moc. Jedna z forem moci, kterou Foucault popisuje a nazývá ji bio-moc se objevuje v 17. století. V tomto období se zájmem státu stává *podpora života, růstu a péče o obyvatelstvo*. Ustanovuje se nový typ politické racionality a praxe. Foucault

---

¹⁴³ FOUCAULT, 2000, s. 286.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 284.

¹⁴⁵ BENTHAM, J., *Panopticon versus New South Wales*, Works, 1843, díl IV, s. 40, v: FOUCAULT, 2000, s. 283.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 286.

¹⁴⁷ FOUCAULT, 2000, s. 290-291.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 291.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 292-293

tuto proměnu přirovnává ke galileovské revoluci. Vytváří se nové technické, moderní a společenské vědy, které usilují o praktické poznání a hledají obecnou teorii společnosti, která by byla podobná fyzice.

*„Bio moc nechává vstoupit život a jeho mechanismy do oblasti explicitních kalkulací a činí z moci-vědění činitele transformace lidského života... moderní člověk je živočichem v politice, v níž je jeho život jako živé bytosti zproblematizován“.*¹⁵⁰

Foucaulta zajímal způsob, jak se tyto společenské vědy spojily s technologiemi bio-moci,¹⁵¹ které vyvolávaly nové praktiky ve společnosti v takovém rozsahu, že humanistický diskurs rovnosti 18. století produkoval ve velké míře mnoho politických hnutí. Naproti tomu se také rozvíjely vztahy, které rozhodně nebyly o rovnosti-zvýšený policejní dohled nad společností, utužení disciplíny ve fabrikách. I ve státních institucích sice došlo k pokroku ve vztahu k rovnosti, ale disciplína produkovala nerovnost a různé rozdělení moci. Začalo se o život pečovat, ale také nad ním dohlížet.¹⁵²

Bio-moc se rozvíjela od 17. století a to ve dvou pólech, které se různě propojovaly. První z pólů se soustředil na *„tělo jako stroj: na jeho výcvik, zvyšování jeho schopností, na souběžný růst jeho užitečnosti a poslušnosti...“* Toto zajišťovaly procedury moci, disciplíny. Foucault tento proces nazývá *anatomo-politika lidského těla*. Druhý pól bio-moci se rozvíjel od poloviny 18. století a soustředil se na tělo jako prostor, prostoupené biologickými procesy např. plodnost, úmrtnost a zdravotní stav, které ovlivňují společnost. Nástrojem bio-moci je *série intervencí a regulativní kontroly*. Takto vzniká *bio-politika populace*.¹⁵³ *Tyto dva póly se v 19. století spojily a vytvořily technologie moci, které dodnes patrným způsobem ovlivňují současnou situaci.*¹⁵⁴ Jako příklad, jak tato bio-moc působí a reguluje populaci, můžeme uvést antikoncepci, jejímž užíváním se reguluje populace. Subjekt je povinen vykonávat předem stanovená pravidla, například užívat ji každý den v stanovený čas.

---

¹⁵⁰ FOUCAULT, 1999, s. 166.

¹⁵¹ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 212-213.

¹⁵² Tamtéž, s. 213-215.

¹⁵³ FOUCAULT, 1999, s. 162.

¹⁵⁴ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 213.

4 FOUCAULTOVA REVIZE MARXOVA POJETÍ MOCI

V této kapitole „budu klást“ do protikladu stejné termíny K. Marxe a M. Foucaulta, které se vztahují k otázce moci a pokusím se je se skromnou reflexí porovnat. Jako klíčové termíny jsem vybrala otázku utváření subjektu, vztah moci a vědění, účinky moci, analýzu moci a závěrem se podíváme na obecné pojetí moci Karla Marxe a Michela Foucaulta.

Jak se subjekt utváří v Marxově pojetí? Utváří se skrze dialektický vztah. Subjekt se ustanovuje a zároveň je stanovován. Člověk se totiž ustanovuje skrze práci, ve které se emancipuje. Když vytváří kapitál, stává se lidskou bytostí. Čím je struktura vlastníků kapitálu těsnější, tím více se omezuje lidský svět, možnosti emancipace svobodně pracovat., dochází k odcizení. Jakmile se dominantní skupina ve společnosti stává silnější, omezuje a kolonizuje tím žitý svět člověka, který pracuje.¹⁵⁵

U Foucaulta emancipace v tomto smyslu neexistuje. Avšak s Marxem mají jedno společné. V obou případech moc působí na subjekt. Jeho pojetí subjektu je komplexnější, různorodější. To, jak se člověk stává subjektem k sobě vztahuje více perspektiv, než u třídně bojovného kapitalistického Marxe. Subjekt má dva významy - být podřízený někomu skrze kontrolu či závislost¹⁵⁶ a subjekt jako osobnost, provázání se se svou vlastní identitou skrze vědomí a sebepoznání.¹⁵⁷ V knize *Myšlení vnějšku* Foucault uvádí, že subjekt je situován¹⁵⁸ *ve vztazích produkce a signifikace stejně, jako je situován ve velmi komplexních mocenských vztazích.*¹⁵⁹

Když Marx analyzoval vědění, vycházel z Bacanovi formule „vědění je moc“.¹⁶⁰ Pojmem vědění Marx vidí jako komoditu, která je vykonávána vládoucí třídou ve společnosti, která ovládá ekonomické výrobní prostředky. Vědění je pro něj mocí, které v kapitalismu slouží jako legitimizace vládoucí třídy - maskuje falešné vědomí dělníků a zachovává stávající řád ve společnosti. Cílem je manipulace s lidmi za účelem zajištění stability společenského řádu a hromadění soukromého majetku.

¹⁵⁵ Viz kapitola 2.2.

¹⁵⁶ Pro Foucaulta je tato represivní hypotéza zajímavá a věnuje se jí v knize *Je třeba bránit společnost* (1975-1976).

¹⁵⁷ DREYFUS, RABINOW, 2002, s.318.

¹⁵⁸ Situován - vztahy produkce bychom mohli analyzovat skrze ekonomickou teorii; vztahy signifikace pomocí lingvistiky a sémiotiky. Pro mocenské vztahy Foucault nástroj zkoumání nemá, ale využívá myšlení o moci. FOUCAULT, 1996, s. 196.

¹⁵⁹ FOUCAULT, 1996, s. 196.

¹⁶⁰ VÁVRA, 2007, s. 356.

U Foucaulta je nutno vidět vztah moci a vědění jako daleko hlubší a komplikovanější. Podle Foucaulta moc není něco, co bychom mohli díky vědění získat. Moc je, jak ji Foucault popisuje, těsně spojená s produkcí vědění, vytváří realitu.¹⁶¹ Deleuze ve svém díle *Nietzsche a filosofie* uvádí: „*Kvality sil nacházejí svůj princip ve vůli k moci. Pokud si položíme otázku kdo interpretuje? Odpověď zní: vůle k moci, je to vůle k moci, jež interpretuje*“.¹⁶²

Důležitý rozdíl mezi Marxem a Foucaultem můžeme spatřit také v účincích moci. Mají jinou perspektivu. Pro Marxe je moc negativní, protože dělníci jsou utlačováni, ztratili svoji svobodu. Moc zakrývá „pravdu“. Pro Foucaulta je moc nejen represivní, ale i produktivní tzn. pozitivní. To nám ukázal již zmíněný panoptikon.¹⁶³

Než se v závěru kapitoly podíváme na shrnutí chápání moci našich autorů, je nutné porovnat, jakým způsobem moc vlastně analyzovali. U Marxe je analýza poněkud prostá, protože ji provádí pouze skrze ekonomické procesy, které jsme již velmi důkladně probrali¹⁶⁴ výše.¹⁶⁵ Foucault se také ptá po vztahu ekonomie a moci. Podle něj existuje styčný bod mezi právní a liberální koncepcí politické moci, se kterou se setkáváme u filosofů 18. století, a s marxistickou koncepcí.¹⁶⁶ Tím je „*ekonomismus*“ v teorii moci. V klasické právní moci jde o proceduru směny a oběhu statků ve společnosti. Moc je právem, který vlastníme a se kterým je možno disponovat. Kdežto v marxistické koncepci objevuje něco, čemu říká „*ekonomická funkčnost*“, kterou můžeme nalézt v moci udržení výrobních vztahů a třídní nadvlády ve společnosti umožněné výrobními silami. V tomto případě by politická moc našla v ekonomii historické oprávnění.¹⁶⁷ Foucault si vzhledem k těmto úvahám klade otázky:

- 1) *Nachází se moc vždy v druhotném postavení vzhledem k ekonomii? Je vždy jejím účelem ekonomie a je jí vždy jakoby funkcionalizována?*
- 2) *Je moc modelována podle zboží? Je moc čímsi, co se vlastní, co se získává a zcizuje?*¹⁶⁸

---

¹⁶¹ VÁVRA, 2007, s. 351.

¹⁶² DELEUZE, 2004, s. 95.

¹⁶³ Viz kapitola .4.

¹⁶⁴ Viz kapitola 2.2.

¹⁶⁵ Viz kapitola 2.2.

¹⁶⁶ FOUCAULT, 2005, s. 29.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 29.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 30.

Touto cestou se ale nevydává a distancuje¹⁶⁹ se od ekonomické analýzy. Čím ho reviduje a s jakou analýzou přichází? Foucault si pokládá následující otázky. Kdo o nás rozhoduje? Kdo nás nutí žít na určitém místě, pokud pracujeme jinde? Kdo ovládá naše pohyby a aktivity? Vysvětluje, proč nevěří, že tato otázka, kdo vykonává moc poskytne ty správně odpovědi. Odpovědi by totiž pravděpodobně bylo, že to mohou to být lidé s rozhodovacími pravomocemi, třeba poslanci a ministři, které jsme si zvolili. Ve skutečnosti ale nebudeme vědět, proč a jak bylo rozhodnuto.¹⁷⁰ Přichází s návrhem zaměřit se na strategie moci skrze které je moc praktikována.¹⁷¹ Foucault uvádí, že za strategii moci můžeme považovat mechanismy, které se uplatňují v mocenských vztazích. „*Je to soubor prostředků, použitých k tomu, aby byl mocenský aparát funkční, či k jeho udržení.*“¹⁷² Jeho nástroji, kterými zkoumá mocenské vztahy a reviduje Marxovu ekonomickou analýzu, je již zmíněná pastýřská moc¹⁷³, disciplinární moc¹⁷⁴ a bio-moc¹⁷⁵.

V závěru kapitoly provedu poslední porovnání a to jak autoři chápou moc, přičemž jsme věnovali důkladnou analýzu tomuto problému v celých kapitolách. Marx se při analýze moci jistě tázal. Co je moc a kdo ji drží? Moc je pro něj habitem, vlastnictvím buržoazie, dominantní třídy společnosti, která vlastnila výrobní prostředky. Moc byla ekonomicky vymežitelná a logikou její distribuce bylo hromadění kapitálu. Kontrolovala ekonomické procesy a udržovala proletariát ve falešném vědomí¹⁷⁶. Foucault uvádí, že moc není vlastnictvím, které někdo „drží“ a nakládá s ním. Moc není věc a proto s ní nemůže nikdo manipulovat, ovládat ji. Pro příklad uvádím otázky které si svým bádání pokládal a které ho vedly k těmto závěrům. Kdo o nás rozhoduje? Kdo nás nutí žít na určitém místě, pokud pracujeme jinde? Kdo ovládá naše pohyby a aktivity? Vysvětluje, proč nevěří, že tato otázka, kdo vykonává moc poskytne ty správně odpovědi. Odpovědi by totiž pravděpodobně bylo,

---

¹⁶⁹ V rozhovoru, který měl Foucault v roce 1972 s Gilles Deleuzem, uvedl: „*Je to velká neznámá současnosti: kdo uplatňuje moc? A kde ji uplatňuje? Dnes více či méně víme, kdo ji využívá, kam jde zisk, do číh rukou jde a kde je reinvestován. Ale moc... víme velmi dobře, že to nejsou ti, co vládnou, kteří drží moc. Ale představa 'vládnoucí třídy' není ani velmi jasná, ani vysoce rozvinutá.*“ FOUCAULT, KRITZMAN, 1988, s. 102-103.

¹⁷⁰ " FOUCAULT, KRITZMAN, 1988, s. 103-104.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 104.

¹⁷² Tamtéž, s. 335.

¹⁷³ Viz kapitola 3.2.

¹⁷⁴ Viz kapitola 3.3.

¹⁷⁵ Viz kapitola 3.5.

¹⁷⁶ Viz kapitoly 2.1., 2.2., 2.

že to mohou to být lidé s rozhodovacími pravomocemi, třeba poslanci a ministři, které jsme si zvolili. Ve skutečnosti ale nebudeme vědět, proč a jak bylo rozhodnuto.¹⁷⁷ Foucault spatřuje moc jako vztah mezi „partnery, jednotlivci, skupinami.“¹⁷⁸ Je to výkon nad druhými, kdy dochází k způsobu jednání, které působí na jednání druhých.¹⁷⁹ Výkon moci není násilím ani souhlasem.¹⁸⁰ Foucault ho přirovnává k „vládnutí“, ve smyslu strukturovat pole možného jednání ostatních. Jeden z prvků, který je nutný zmínit, pokud jde o výkon moci je podle Foucaulta, byť se to ke vztahu k vládnutí může zdát zvláštní, je svoboda. To z toho důvodu, že moc může být vykonávána jen nad svobodnými subjekty, které mají možnost realizovat se. Příklad můžeme nalézt v otroctví, kde není možnost reakce. V chování, kde je vše již určeno, neexistují mocenské vztahy. Otrok byl v okovech a nebylo možno jeho tělo jakýmkoliv způsobem ovládnout a donutit ho například k přemístění. Moc a svobodu nelze oddělovat, je mezi nimi neustálá konfrontace, provokace.¹⁸¹

*„Moc není zboží, pozice, hodnota nebo intrika; je to působení politických technologií v celém tělese společnosti. A právě fungování těchto politických mocenských rituálů ustavuje nerovnostářské, asymetrické vztahy.“*¹⁸² Moc je tedy strategicky vykonávána. Navíc logika její distribuce neznámá vždy akumulaci kapitálu. Ačkoli jako kapitál je moc rozdělena nerovnoměrně, existuje a je uplatňována v celém sociálním těle. *Moc hraje přímou produktivní roli, přichází zdola; je vícesměrná, působí shora dolů a také zdola nahoru.*¹⁸³ Při svém bádání se neomezuje na instituce, ale uvádí, že když je technologie zakotví v institucích jako je škola, vězení apod., začne moc, bio-moc, účinkovat. Projevuje se jak na ovládaném, tak na ovládajícím, funguje zkrátka skrze celou společnost.¹⁸⁴ Moc je tedy síť

¹⁷⁷ FOUCAULT, KRITZMAN, 1988, s. 103-104.

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 234.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 327-328.

¹⁸⁰ Pro lepší pochopení: „*Je to soubor jednání působící na možná jednání: uplatňuje se v oblasti možného, anebo se vписuje do chování jednajících subjektů: podněcuje, ovlivňuje, odvádí, usnadňuje či ztěžuje, ... nicméně vždy je to způsob jednání, působící na jednající subjekt či jednající subjekty, pokud jednájí anebo jsou schopny jednání. Jednání působící na jiná jednání.*“ Tamtéž, s. 329.

¹⁸¹ DREYFUS, RABINOW, 2002, s. 330.

¹⁸² Tamtéž, s. 281.

¹⁸³ Tamtéž, s. 281-282.

¹⁸⁴ Pro lepší pochopení: „*Aby mohla buržoazie v 19.století upevnit své postavení vládnoucí třídy, musela se sama zformovat jako třída. Jak jsme viděli, docházelo k prvnímu a dynamickému prosazování kontroly právě u jejich příslušníků. Technologii zповědi a sni spojený zájem o život, sex a zdraví uplatňovala buržoazie nejdříve sama na sebe. Bio-moc byla jednou z ústředních strategií sebekonstituce měšťanské třídy. Teprve koncem století se tyto technologie aplikovaly na třídu pracujících.*“ Tamtéž, s. 283.

mocenských vztahů. „*Mocenské vztahy jsou intencionální a nesubjektivní*“. Srozumitelnost je prostoupena kalkulací záměrů a cílů.¹⁸⁵ Prostupování moci na místní úrovni jako je vědomé intrikování a koordinování apod. Foucault nazývá „lokální cynismus moci.“¹⁸⁶

Foucault uvádí, že pokud chceme provést analýzu mocenských vztahů, je nutno se zaměřit na tyto body.¹⁸⁷

- Všechny mocenské vztahy rozvíjí diferenciace. Jako je třeba ekonomický rozdíl či sociální postavení, které jsou zároveň účinkem a podmínkou.
- Typ cíle těch, co působí. Například zisk či prosazení autority.
- Způsob jak moc vykonávají např. zbraní, slovně či ekonomickou nerovností
- Forma institucionalizace. Ta představuje spojení dispozic vyplývajících např. z módy či z tradice. Může mít podobu uzavřeného souboru prostředků, který má své vlastní území, pravidla, struktury a funguje samostatně například škola či vojsko. V neposlední radě také může tvořit komplexní systémy vybavené aparátů.
- Stupeň racionalizace. Jak se mocenské vztahy aplikují je ovlivněno činností nástrojů a jistotě výsledků vzhledem k možným nákladům.¹⁸⁸

---

¹⁸⁵ DREYFUS, RABINOW, 2002, s.283.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 283.

¹⁸⁷ Foucault považuje za legitimní analyzovat mocenské vztahy tam, kde jsou neúčinnější, kde by mohl objevit jejich logiku a fungování mechanismů, v institucích. Ale vysvětluje, proč to není ta správná cesta. Instituce používají mechanismy, aby zajistily jejich vlastní zachování, tedy reprodukční funkce mocenských vztahů. Druhým problémem je zkoumání mocenských vztahů na základě institucí, protože bychom mohli spatřovat v institucích vysvětlení a původ mocenských vztahů. Je to něco jako moc vykládat moci. Dalším problémem je, že instituce působí pomocí pravidel a aparátů, což by při analýze mocenských vztahů mohlo ukazovat pouze na modulaci zákona a donucování. Tamtéž, s. 331.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 332-333.

5 ZÁVĚR

Závěrem, kdy za sebou máme důkladnou analýzu a komparaci klíčových pojmů které se vztahují ke konceptu moci můžeme říci, Karl Marx se snažil objevit axiom moci, ze kterého vše vychází. Moc pro něj byla vlastnictvím dominantní třídy společnosti. Když procházím Foucaultovu „cestu poznání“, při které zkoumal moc, tak docházím k závěru, že v *Archeologii vědění* (1969) Foucault vytěsnil problém moci, protože se věnoval pouze diskursivním praktikám. Pokud bychom chtěli bádát po tom, kde byla moc zakotvena, tak bychom se museli obrátit na diskurs. V genealogické metodě se již věnuje zkoumání nediskursivních praktik, kde se soustředí na vztahy moci, vědění a těla ve společnosti, kde analyzuje tyto vztahy v konkrétních situacích. Příkladem je vězeňství v *Dohlížet a trestat* (1975).

Pokud jde o utváření subjektu mohu vzhledem k porovnání říci, že v případě marxistické teorie, kde se člověk utváří prací a zároveň ho utváří práce, vyvstávají ve mne otázky dnešní doby. Karel Čapek po sobě zanechal „slovo“ *robot* a mne zajímá, zda je Marxova myšlenka o vztahu subjektu a práci v dnešní době stále aktuální. V pojetí, jak je subjekt utvářen, se jejich názory liší. Foucaultovo pojetí je komplexnější. Foucault má podobnou perspektivu jako Marx pouze v tom základu, že oba vnímají subjekt jako předmět moci. Těmito svými koncepty, jak se lidské objekty přetváří v subjekty, jsou oba autoři důležití pro dnešní diskurs sociologického myšlení ve kterém je stále aktuální otázka – co ustanovuje člověka.

Na otázku vědění a moci se autoři dívají z jiné perspektivy. Marxovo tvrzení „vědění je moc“ se mi zdá jako nekompletní vysvětlení. Nedostatečné je pro mne z toho důvodu, že v této koncepci postrádám vzájemnou kauzalitu těchto fenoménů. Vědění je sice velmi mocné, ale lze ho dát do rovnosti s mocí? Marxův model mi přijde příliš zjednodušený. Proto souhlasím spíše s Foucaultem, který se tomuhle tradičnímu konceptu „vědění je moc“ vyhýbá. Foucault upozorňuje, že moc je spojena s produkcí vědění. Podle mého názoru, by diskuse k problematice vědění ke vztahu k moci neměla být uzavřena. A to vzhledem k důležitosti, skrze kterou rozvíjí společnost.

V předchozí kapitole jsme také porovnávali účinky moci. Z komparace mohu říci, že zde Foucault dokázal, že Marx se mýlí, když pracuje pouze s represivní

myšlenkou, což trefně demonstruje na příkladu Panoptikonu, který je pozitivní vzhledem k své produktivitě.

Z analýzy moci vyplývá, že Foucault reviduje Marxe tím, že Marx se na chápání moci dívá pouze skrze ekonomickou analýzu. Foucault pro svou analýzu využívá více nástrojů. Využívá mechanismy, kterými je pastýřská moc, disciplinární moc a bio-moc. Marxova analýza mi připomíná jeho uvažování o subjektu. Z jeho úvah mám pocit, že se vždy snažil najít nějaký obecně platný axiom, najít klíč k porozumění. Foucault si více všímá kauzality, a právě díky tomu, že se nesnaží vytvářet obecně platné teorie, které chybom mohly vztáhnout na celé dějiny, dokáže nahlížet na danou problematiku z různých úhlů pohledů.

Pro Foucaulta byla zajímavá myšlenka represe ve vztaku k moci, jak o ní hovořil Marx. Podle něj (Foucaulta), jak již bylo vysvětleno, je ekonomická analýza nedostatečná. Ve některých svých dílech Foucault revidoval Marxe a jeho klíčové koncepty, které se vztahují k moci.

Závěrem lze říci, že pro Foucaulta je moc vztah, nikoliv vlastnictví. Důkladně pak ukazuje, že ke vztahu patří diskurs, který poskytuje odpor. Foucault se ve svém bádání nesnažil vypátrat axiom moci, Marx tak udělal. Foucaultův přístup je mi bližší a myslím, že odstupem od snahy přijít s teorií moci získává určitý druh nadhledu, který mu umožňuje komplexnější vnímání problému. Přesto mne však napadá otázka, zda moderní stát nemá v současné době více technologií moci než jak je popsal Foucault. Tyto techniky dohledu se v současné době čím dál tím více rozšiřují a stávají se vzhledem k aktuálnímu dění ve společnosti předmětem politických debat.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

BENTHAM, Jeremy. *The Works of Jeremy Bentham*, published under the Superintendence of his Executor, John Bowring (Edinburgh: William Tait, 1838-1843). 11 vols. Vol. 4.

BOURDIEU, Pierre, THOMPSON, John B., ed. *Language and symbolic power*. Cambridge: Polity Press, 1992. ISBN 0-7456-1034-X.

BOURDIEU, Pierre. *The Forms of Capital*. New York : Greenwood, 1986. bez ISBN.

DELEUZE, Gilles. *Foucault*. Vyd. 2. Praha: Herrmann, 2003. ISBN 80-239-2303-x.

DESJARDIN, Albert. *Les Cahiers des États généraux et la justice criminelle*. Paris: G. Pedone-Lauriel, 1883.

DREYFUS, Hubert L., RABINOW, Paul. *Michel Foucault: za hranicemi strukturalismu a hermeneutiky*. Praha: Herrmann, 2010. ISBN 978-80-87054-20-8.

ECO, Umberto. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-173-7.

ERIBON, Didier. *Michel Foucault 1926-1984*. Přeložila Věra DVOŘÁKOVÁ. Praha: Academia, 2002. ISBN 80-200-0955-8.

FOUCAULT, Michel a KRITZMAN, Lawrence D. *Politics, philosophy, culture: interviews and other writings, 1977-1984*. New York: Routledge, 1988. ISBN 0-415-90082-4.

FOUCAULT, Michel. *Archeologie vědění*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Herrmann, 2002.

FOUCAULT, Michel. *Vůle k vědění, Dějiny sexuality I*. Praha: Herrmann, 1999.

FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství v době osvícenství: hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1994. Edice 21. ISBN 80-7106-085-2.

FOUCAULT, Michel. *Diskurs, autor, genealogie: 3 studie*. Praha: Svoboda, 1994. Filozofie a současnost (Svoboda). ISBN 80-205-0406-0.

FOUCAULT, Michel. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Přeložil Čestmír PELIKÁN. Praha: Dauphin, 2000. Studie (Dauphin), 10. sv. ISBN 80-86019-96-9.

FOUCAULT, Michel. *Je třeba bránit společnost: kurs na Collège de France 1975-1976*. Přeložil Petr HORÁK. Praha: Filosofía, 2005. ISBN 80-7007-221-0.

FOUCAULT, Michel. *Myšlení vnějšku*. Vyd. 2. Praha: Herrmann, 1996. ISBN 80-239-2454-0.

FOUCAULT, Michel. *Slova a věci*. Brno: Computer Press, 2007. Eseje a studie. ISBN 978-80-251-1713-2.

FROMM, Erich. *Obraz člověka u Marxe*. Brno: L. Marek, 2004. ISBN 80-86263-53-3.

GEERTZ, Clifford. *Stir Crazy: Review of Discipline and Punish: The Birth of the Prison*, by Michel Foucault. SMART, Barry, ed. *Michel Foucault: Critical Assessments*. New York: Routledge, 1994.

GINZBURG, Carlo. *No island is an island: four glances at English literature in a world perspective*. New York: Columbia University Press, c2000. ISBN 0-231-11628-4.

MARCELLI, Miroslav. *Michel Foucault, alebo, Stať sa iným*. Bratislava: Archa, 1995. Filozofia do vrecka (Archa), zv. 25. ISBN 80-7115-099-1.

MARX, Karl a ENGELS, Friedrich. *Ke kritice politické ekonomie*. Praha: SNPL, 1953. Velká knihovna marxismu-leninismu (SNPL).

MARX, Karl a ENGELS, Friedrich. *Manifest Komunistické strany*. 19. vyd., v MF 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1962.

MARX, Karl. *Kapitál: kritika politické ekonomie*. 3. vyd. Praha: Svoboda, 1980.

NORTH, Gary. *Marx jak ho málokdo zná*. – Ludwig von Mises Institut, 1993. [online]. Dostupné z: <http://www.mises.cz/literatura/marx-jak-ho-malokdo-zna-10.aspx>.

O'FARRELL, Clare. *michel-foucault.com*, 2007 [online], Dostupné z: <http://www.michel-foucault.com/concepts/>

SELIGMAN, Edmond. *La justice sous la Révolution*. Paris: Plon-Nourrit et cie,1901, sv. I.

VÁVRA, Martin. 2007. „Sociologické aspekty díla Michela Foucaulta.“ Pp. 338-359 in Šubrt, Jiří (ed.). *Historická sociologie. Teorie dlouhodobých vývojových procesů*. Plzeň: Aleš Čeněk. 548 s. ISBN 978-80-7380-061-1.

7 RESUMÉ

The bachelor thesis deals with issues of power and power relations at Karl Marx and Michel Foucault. The aim of my thesis was to revise Marx's concept of power. First, I introduced the materialist concept of history where Marx sees history as the history of class struggles, and claims that in capitalism, the proletariat exploits the bourgeoisie. Then I focused on the class struggle, describing the production process – the manufacturing relations and production forces that by Marx are in contradiction. This contradiction must necessarily result in a revolution. To make this possible, class awareness is needed.

In the second part, first of all I deal with Foucault's methods, namely archeology and genealogy. I describe archeology that deals with discourse practices and after that I move on to the method of genealogy that solves non-discursive formations in the form of social and institutional practices. Michel Foucault revises Marx's concept of power by explaining that economic analysis of power is not enough and states other technologies of power by which the power can be explored. These are shepherd power, disciplinary power and bio-power. The disciplinary power is shown by a model example and this is the Panoptikon.

In the comparative part of my thesis I compare the key concepts I have chosen to analyze the power. These are the question of the formation of the subject, the relationship of power and knowledge, the effects of power and the interpretation of the concept of power. Authors have a different interpretation of the subject as such, but both claim subject as an object of power. The relationship of power and knowledge Foucault revises Marx and defines himself against the formula "knowledge is power" by pointing out that power is connected with the production of knowledge. Foucault also defines himself by pointing out that the effects of power are not only repressive, but also positive. And the example is Panoptikon. Foucault did not want to explore the axiom of power. He carried out a thorough analysis of the mechanisms of power being exercised. His distance from effort of finding some general rule in relation to power allows him to overlook, which in my opinion, Marx lacks.